

Крадійка книжок

Про книгу

Вражаюча історія, яку розповідає... Смерть!

До влади в Німеччині прийшли фашисти. Вперше Смерть побачив маленьку Лізель, коли прийшов забрати душу її братика. Він став свідком того, як дівчинка вкрала першу книжку, і зацікавився її долею. Він приходив до її будинку, де, ризикуючи життям, родина переховувала єврея. Він слухав, як Лізель читала книжки під час бомбардувань. Смерть завжди був поруч. Під час останньої зустрічі він розкриє крадійці книжок свою найбільшу таємницю...

Масштабна екранізація від кінокомпанії
«ДВАДЦЯТЕ СТОЛІТТЯ ФОКС»

Маркус
Зузак

КРАДІЙКА
КНИЖОК

КІНОКОМПАНІЯ
«ДВАДЦЯТЕ СТОЛІТТЯ
ФОКС»

Markus Zusak

THE BOOK THIEF

A Novel

Illustrations by Trudy White

Маркус Зузак

КРАДІЙКА КНИЖОК

Роман

Люстрації Труді Вайт

Переклад з англійської Наталії Гоїн

ХАРКІВ **КЛУБ**
2016 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2016

ISBN 978-617-12-0342-6 (epub)

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Електронна версія створена за виданням:

Публікується за сприяння Curtis Brown UK та The Van Lear Agency
LLC

Перекладено за виданням:
Zusak M. The book thief / Markus Zusak. — New York : Alfred A. Knopf,
2006. — 560 p. : illustrations

© Markus Zusak, 2005

© 2013 Twentieth Century Fox Film corporation, film artwork, обкладинка

© Trudy White, ілюстрації, 2005

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2016

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2016

Зузак М.

393 Крадійка книжок : роман / Маркус Зузак ; перекл. з англ. Наталії
Гоїн. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»,
2016. — 416 с., іл.

ISBN 978-617-12-0092-0 (укр.)

ISBN 978-0-375-83100-3 (США)

Болючі спогади своїх батьків-емігрантів про такі несумісні речі, як дитинство, війна й Голокост, сучасний австралійський письменник Маркус Зузак поклав в основу історії про маленьку дівчинку Лізель Мемінгер, яка в страшні роки Другої світової, навчившись читати за посібником гробаря, збагнула силу Слів і, втративши все інше, вижила — завдяки лише цій силі.

УДК 821(94)
ББК 84.8АВС

Присвячується Елізабет і Гельмуту Зузакам. З любов'ю
і захватом

Пролог

Гірський хребет з уламків каменю

Тут оповідач знайомить нас:
із собою — кольорами — і крадійкою книжок

Смерть і шоколад

Спершу кольори.
Потім люди.
Так я зазвичай бачу світ.
Чи, принаймні, намагаюся.

ОСЬ МАЛЕНЬКИЙ ФАКТ

Одного дня ви помрете.

Я насправду стараюся зробити все, щоб ця тема не була для вас такою песимістичною, хоча більшість людей заледве чи вірять мені і не звертають на мої заперечення жодної уваги. Прошу вас, повірте. Я насправді можу бути оптимістичним. Я можу бути приятним. Поштивим. Привітним. І це лише на одну літеру. Єдине — не просіть мене бути милим. Це аж ніяк не про мене.

РЕАКЦІЯ НА ВИЩЕЗГАДАНИЙ ФАКТ

Це вас тривожить?

Закликаю вас — не бійтеся.

Я, передусім, справедливий.

Звісно, мені слід відрекомендуватися.
Вступ, так би мовити.
Як же це я міг забути про свої гарні манери?

Я міг би належним чином відрекомендуватися, але, насправді, у цьому немає необхідності. Незабаром ми з вами добре зазнайомимося — й у пригоді нам стануть найрізноманітніші ситуації. Досить зазначити, що одного дня я привітно схилюся над вами. На моїх руках спочине ваша душа. На моєму плечі влаштується якийсь колір. Я обережно віднесу вас.

А в цей час ви лежатимете (дуже рідко я застаю людей на ногах). Ваше тіло задерев'яніє. Можливо, вас хтось знайде; крик розсиплеться у повітрі дрібними бризками. Опісля я почую лише свій подих, звук запаху і своїх кроків.

Питання в тому, якою барвою буде зафарбовано усе навколо, коли я прийду по вас. Яким буде небо?

Мені, приміром, подобається небо кольору шоколаду. Темного, темного шоколаду. Кажуть, що він мені личить. Я ж, проте, намагаюся насолоджуватися усіма кольорами, що потрапляють мені на очі, — усім спектром. Мільярд, а то й більше, відтінків, усі вони такі різні, і небо — я його повільно втягую. Це дещо полегшує мій тягар. Допомогає мені розслабитися.

КОРОТЕНЬКА ТЕОРІЯ

Люди помічають колір дня лише на світанку і при заході сонця, а я добре знаю, що кожної секунди день пронизують міріади відтінків та інтонацій. Навіть одна година може містити в собі тисячі різних кольорів. Жовтих, як віск, забризканих крапельками кольору блакитного марева. Похмурих, як темрява.

Така вже у мене робота, що я вирішив для себе їх помічати.

Як я і натякав, мене рятує лише відволікання. Це допомагає не з'їхати з глузду. Допомогає з усім впоратися — зважаючи на те, як довго я виконую цю роботу. Цікаво, чи зможе хто-небудь замінити мене? Хто зможе зайняти моє місце, коли мені захочеться взяти відпустку і провести її на якомусь із ваших стандартних курортів — чи то на пляжі, чи то в горах? Відповідь, звичайно ж, — ніхто, і це підштовхнуло мене до цілком свідомого і зваженого рішення: відволікання — це і буде моєю відпусткою. Не варто й казати, що моя відпустка — це фрагменти. Це кольори.

Хоча, ви можете запитати, навіщо йому взагалі потрібна відпустка? Від чого б це йому відволікатися?

Це наближає нас до наступного пункту.

Люди, які залишилися.

Які вижили.

Саме їх я не терплю, не можу на них дивитися, проте частенько таки не втримуюсь і дивлюсь. Я навмисне вишукую кольори, щоб не думати про них, але то тут, то там я помічаю тих, хто залишився, я бачу, як вони подаються під тягарем загадок усвідомлення, відчаю і подиву. У них проколоті серця. У них пробиті легені.

Це, своєю чергою, наближає мене до того, про що я розповім вам сьогодні ввечері, чи вдень, чи хоч якою б там була година або колір. Це історія про одного з тих, хто завжди залишається, — про умільця виживати.

Це коротка історія, у якій також ітиметься про:

- дівчинку;
- деякі слова;
- акордеоніста;
- деяких фанатичних німців;
- єврейського кулачного бійця;
- і безліч крадіжок.

Крадійку книжок я бачив тричі.

Поблизу залізничної колії

Спершу виринуло щось біле. Сліпучого різновиду.

Напевне, дехто з вас вважає, що білий — це ніякий не колір, та вірить у всілякі інші, далеко не нові, нісенітниці. Так от, я тут для того, щоб сказати, що ви помиляєтесь. Білий — це, безперечно, колір, і особисто я думаю, що вам не хотілося б зі мною сперечатися.

ЗАСПОКІЙЛИВА ЗАЯВА

Будь ласка, заспокойтеся і не зважайте на попередню погрозу.

Я просто вихвалявся —

Я зовсім не страшний.

Я зовсім не злий.

Я — підсумок.

Справді, усе біле.

Здавалося, ніби весь світ зодягнувся у сніг. Ніби натягнув його на себе, як ви надягаєте светра. Поблизу колії — сліди ніг, що занурилися в сніг ледь не по коліна. Деревя були вкриті сніговими покривалами.

Як ви уже зрозуміли — хтось помер.

Вони не могли просто залишити його на землі. На даний момент у цьому не було великої проблеми, але невдовзі дорогу попереду розчистять і поїзд рушить далі.

Там було двоє кондукторів.

Там були одна мама і її донька.

Один труп.

Мама, дівчинка і труп були впертими і мовчазними.

— Ну, то чого ти від мене хочеш?

Один кондуктор був високим, другий — низьким. Високий завжди говорив першим, хоча й не був головним. Він подивився на меншого і круглішого. У того ще було м'ясисте червоне обличчя.

— Ну, — відповів низький, — ми ж не можемо просто залишити їх тут, так?

Високому вривався терпець.

— А чом би й ні?

Низький страшенно розлютився, аж ледь не вибухнув від гніву. Він вступився у підборіддя високого і прокричав:

— Spinnst du?! Ти геть дурний?

З кожною секундою на його щоках густіла огида. Шкіра натягнулася.

— Ходи, — продираючись крізь сніг, сказав він. — Ми занесемо усіх трьох досередини, якщо доведеться. Повідомимо наступну станцію.

А от я вже встиг припуститися найелементарнішої помилки. Та не знаю, як пояснити вам глибину свого розчарування в самому собі. Загалом я зробив усе правильно.

Я уважно роздивився сліпуче сніжно-біле небо, яке пропливало у вікнах потяга, що вже рушив. Я майже вдихнув його, проте все одно вагався — я зацікавився. Дівчинкою. Допитливість заволоділа мною, тож я вирішив залишитися довше — наскільки це дозволяв мій графік, і поспостерігати.

За двадцять три хвилини потяг зупинився, і я вийшов разом з ними.

На моїх руках лежала маленька душа.

Я стояв трохи праворуч.

Дует енергійних кондукторів рушив до мами, дівчинки і трупа маленького хлопчика. Добре пам'ятаю, що того дня я голосно дихав. Дивно, що кондуктори не помітили мене, коли проходили поряд. А світ уже прогинався під вагою усього того снігу.

Зліва, десь за десять метрів від мене, стояла бліда і голодна дівчинка і тремтіла від холоду.

Вона цокотіла зубами.

Вона обіймала себе холодними руками.

На обличчі крадійки книжок замерзли сльози.

Затемнення

Далі були чорні завитки — щоб продемонструвати вам, так би мовити, полюси моєї різнобічності. Це був найтемніший час перед світанком.

Цього разу я прийшов по молодого чоловіка — йому було не більше ніж двадцять чотири роки. Літак досі чмихав. Дим струменів із обох його легень.

Розбиваючись, він залишив на землі три глибокі рани. Крила скидалися на відпиляні руки. Вони більше не зможуть змахнути. Ця маленька металева пташка більше не полетить.

ЩЕ ДЕКІЛЬКА МАЛЕНЬКИХ ФАКТІВ

Інколи я приходжу занадто рано.

Я поспішаю, і деякі люди тримаються за життя довше, ніж мали б.

Минуло декілька хвилин, і диму не стало. Вже не було, що віддавати.

Першим прибіг хлопчик — важко дихаючи, з чимось, схожим на ящичок для інструментів, у руці. Страшенно хвилюючись, він підійшов до кабіни і глянув на пілота, вагаючись, чи той іще живий (пілот іще був живий). Десь за тридцять секунд прибігла крадійка книжок.

Минуло багато років, та я впізнав її.

Вона важко дихала.

Із ящичка хлопчик витягнув — що б ви подумали? — плюшевого ведмедика.

Тоді просунув руку крізь розбите вітрове скло і поклав ведмедика пілотові на груди. Посеред румовища з людських уламків і крові сидів усміхнений ведмедик. Декілька хвилин по тому я вирішив ризикнути. Час настав.

Я підійшов, вийняв його душу й обережно відніс її.

У кабіні залишилися тільки тіло, ледь вловимий запах диму й усміхнений плюшевий ведмедик.

Коли навколо зібралася юрба, усе, звісно ж, змінилося. Обрій почав зафарбовуватися сірим, як сажа, кольором. Від чорноти над головою не залишилося нічого, окрім якихось закарлючок, та й ті швидко зникали.

Чоловік, натомість, був кісткового кольору. Його шкіра набула скелетного відтінку. Пошарпана уніформа. Очі — холодні і бурі, як плями від кави, а остання закарлючка, що досі висіла в небі, мала, як на мене, незвичну, проте таку знайому форму. Підпис.

Юрба поводитись так, як поводитьсь зазвичай.

Поки я пробирався крізь неї, кожен, хто там стояв, підсилював тишу своєю присутністю. Це була ледь концентрована суміш безладних рухів руками, приглушених розмов і мовчазних, тривожних обертів навкруги.

Коли я кинув погляд на літак, мені здалося, що пілот усміхається відкритим ротом.

Такий собі останній сороміцький жарт.

Ще одна кульмінація людського життя.

Пілот лежав, загорнутий у свою уніформу, а дедалі сивіше світло боролось з небом. Як і в багатьох інших випадках, коли я розвертався, щоб піти геть, якась тінь з'явилася на мить, ніби останній подих затемнення, ніби знамення того, що відійшла ще одна душа.

Знаєте, незважаючи на усі барви, яких торкаюся, які вишукую в усьому, що є в цьому світі, я завжди ловлю затемнення, коли помирає людина, нехай навіть це лише мить.

Я бачив мільйони таких затемнень.

Я бачив їх стільки, що всіх уже й не пригадаю.

Прапор

Коли я востаннє її бачив, усе було багряним. Небо скидалося на суп, воно кипіло і вирувало. А в деяких місцях воно пригоріло. Багрянець був поцяткований чорними крихтами і зернами перцю.

Колись діти тут грали у «класики» — на вулиці, схожій на засмальцьовану олією сторінку. Коли я прибув, іще була луна. Кроки стукотіли по дорозі. Дзвінкими голосами сміялись діти, а усмішки — солоні, та вони швидко танули.

А тоді — бомби.

Цього разу було вже запізно.

Сирени. Зозуля репетує по радіо. Та вже занадто пізно.

За лічені хвилини вирости, нагромадилися насипи з бетону і землі. Вулиці перетворилися на розірвані вени. Кров лилася, доки земля не ввібрала її, а тіла в'язнули в ній, як колоди після повені.

Приклеєні до землі. Всі до одного. Сила-силенна душ.

Це була доля?

А може, погана вдача?

Невже саме це приклеїло їх до землі?

Ні, аж ніяк.

Будьмо справедливими.

Напевне, винними у цьому були бомби, скинуті людьми, що ховалися десь у хмарах.

А небо — тепер воно було схожим на домашній суп якогось нестерпно-пекельного багряного кольору. Маленьке німецьке містечко знову розірвало на шматки. Сніжинки попелу чарівливо кружляли над головою, аж так і хотілося висолопити язика і ловити їх, куштувати їх. Та ці сніжинки обпекли б ваші губи. Вони б спопелили ваш рот.

Я добре усе пам'ятаю.

Я саме збирався йти, коли помітив її — вона стояла навколішки.

Виписаний, окреслений гірський хребет із уламків каменю підіймався довкола неї. В руках вона стискала книжку.

Окрім усього іншого, крадійка книжок відчайдушно прагнула повернутися до підвалу, писати, або перечитати свою історію ще один, останній раз. Вона згадувала минуле, ці спогади чітко відбивалися на її

обличчі. Більше за життя вона хотіла опинитися в підвалі — там безпечно, там дім, — але не могла зрушити з місця. Та й підвалу більше не було. Він став частиною пошматованого краєвиду.

Знову прошу вас, повірте мені.

Я хотів спинитися. Присісти біля неї.

Я хотів сказати: «Пробач, дитино».

Але це заборонено.

Я не присів біля неї. Нічого не сказав.

Натомість я певний час спостерігав за нею. Коли вона спромоглася зрушити з місця, я пішов за нею.

Вона впустила книжку.

Вона опустила на коліна.

Крадійка книжок завилала.

Поки розбирали завали, на її книжку декілька разів наступили, і, хоча була команда розчищати лише уламки бетону, найцінніше, що було в дівчинки, теж закинули до вантажівки зі сміттям, і тут я не втримався. Я заліз до вантажівки і взяв книжку, не підозрюючи, що збережу її й тисячі разів звертатиму на неї погляд протягом усіх цих років. Я переглядатиму ті місця, у яких ми перетиналися, і дивуватимусь, що дівчинка тоді бачила і як вона вижила. Це найкраще, що мені до снаги, — дивитися, як усе стає на свої місця в тій історії, яку я спостерігав увесь цей час.

Згадуючи її, я бачу довгий перелік кольорів, та найбільше врізалися в пам'ять ті три кольори, у яких вона постала переді мною наживо. Іноді мені вдається злетіти і ширяти високо над цими трьома миттєвостями. Я зависаю в повітрі, а гнила правда кровоточить, доки не приходить прозріння.

От тоді вони й складаються у формулу:

КОЛЬОРИ

ЧЕРВОНІЙ:

БІЛИЙ:

О
ЧОРНИЙ:
Ж

Вони накладаються один на одний. Чорна закарлючка на сліпучо-білу кулю і на густу супово-багряну барву.

Так, мені частенько доводилося згадувати її, і в незліченній кількості своїх кишень я носив її історію — щоб розповісти. Вона — одна з небагатьох, які я ношу з собою. Кожна з тих історій — це спроба, це неабияка спроба довести собі, що ви і ваше земне існування маєте значення.

Ось вона. Одна із пригорщі.

Крадійка книжок.

Якщо маєте бажання, ходіть зі мною. Я розповім вам історію.

Я вам щось покажу.

Частина 1

«Посібник гробаря»

а також:

Небесна вулиця — мистецтво бути *Saumensch* — жінка з прасковим кулаком — спроба поцілунку — Джессі Овенс — наждачний папір — запах дружби — чемпіонка у важкій вазі — та неабияка *Watschen*.

Прибуття на Небесну вулицю

Востаннє.

Це багряне небо...

Що ж сталося, чому крадійка книжок стояла навколішки і вила, зусібіч оточена купою безглуздих, запилюжених, обпалених рукотворних уламків?

За декілька років до того усе почалося зі снігу.

Час настав. Для когось.

ПРИГОЛОМШЛИВО ТРАГІЧНИЙ МОМЕНТ

Потяг швидко мчав.

Він був напханий людьми.

У третьому вагоні помер шестирічний хлопчик.

Крадійка книжок і її братик їхали до Мюнхена, де їх незабаром мали передати прийомним батькам. Тепер ви, звісно ж, знаєте, що хлопчик не доїхав.

ЯК УСЕ СТАЛОСЯ

Сильний напад кашлю.

Майже натхненний напад кашлю.

А тоді — нічого.

Коли кашель припинився, не залишилось нічого, окрім нікчемності життя, що із шелестом пронеслося повз, чи ледь чутної судоми. Тоді несподіванка дісталася до його вуст — вони були іржаво-коричневого кольору і луцилися, як стара фарба. Вже давно потребували ремонту.

Їхня мама спала.

Я увійшов до потяга.

Мої ноги крокували захарашченим проходом, моя долоня миттєво прикрила його губи.

Ніхто й не помітив.

Поїзд стрімголов мчав у далечінь.

Крім дівчинки.

Одне око розплющене, друге ще досі дримає — крадійка книжок, також відома як Лізель Мемінгер, — зрозуміла, у цьому немає сумніву, що її молодший братик, Вернер, лежав на боці мертвий.

Його блакитні очі втупилися в підлогу.

Але нічого не бачили.

До того як прокинутись, крадійка книжок бачила сон про фюрера — Адольфа Гітлера. У сні вона була на мітингу, де він виступав, і дивилась на проділ черепоного кольору та бездоганний квадратик вусів. Вона із задоволенням слухала слова, що потоком ринули з його рота. Ті фрази виблискували на світлі. У якийсь, трохи спокійніший момент, він навіть схилився й усміхнувся їй. Вона усміхнулась у відповідь і промовила: «Gutten Tag, Herr F..uhrer. Wie geht's dir heut?»¹ Вона ще не навчилася добре говорити чи бодай читати німецькою, бо нечасто бувала у школі. Причину цього вона дізнається пізніше — всьому свій час.

¹

Добрий день, пане фюрере. Як ся маєте сьогодні? (нім.) — Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інакше.

Вона прокинулася саме тоді, коли фюрер збирався їй щось відповісти.

Ішов січень 1939 року. Їй було дев'ять років, незабаром мало виповнитись десять.

Її братик помер.

Одне око розплющене.

Одне ще досі дрімає.

Гадаю, краще б вона міцно спала, але, правду кажучи, на це я не маю жодного впливу.

Друге око вмить розплющилося, і вона впіймала мене на гарячому, я певен у цьому. Я саме опустився на коліна і вийняв його душу, що безсило повисла на моїх набряклих руках. Потім душа швиденько зігрілась, та, коли я тільки-но вийняв її, вона була м'якою і холодною, як морозиво. Хлопчик почав танути на моїх руках. А тоді повністю зігрівся. Зцілився.

А на Лізель Мемінгер навалилася безвольна нерухомість, її охопили заплутані і суперечливі думки. *Es stimmt nicht.* Цього не може бути. Цього не може бути.

І тряска.

Чому вони завжди трясуть їх?

А, так, знаю, знаю. Припускаю, що це пов'язано з інстинктом. Щоб стримати наплив усвідомлення правди. Тієї миті її серце було слизьким, і гарячим, і гучним, таким гучним, таким гучним.

Я вчинив по-дурному — я залишився. І спостерігав.

Тепер мама.

Дівчинка розбудила її такою ж несамовитою тряскою.

Якщо вам важко це уявити, подумайте про незграбну тишу. Про шматки й уривки відчаю, що пропливають повз. Про те, як воно — потонути в потязі.

Сніг безперестанку падав, і мюнхенський потяг мусив зупинитися через ремонт пошкодженої колії. Голосила жінка. Біля неї стояла заціпеніла дівчинка.

У нестямі жінка відчинила двері.

Тримаючи маленьке тільце, вона зійшла у сніг.

Дівчинка рушила за нею — а що ще їй залишалось?

Як ви вже знаєте, двоє кондукторів також зійшли з потяга. Вони вирішували, що робити, і сперечалися. Ситуація була щонайменше неприємною. Врешті-решт було вирішено довести усіх трьох до наступної станції, і нехай уже там із цим розбираються.

Тепер потяг плентався засніженою дорогою.

А тоді спіткнувся і зупинився.

Вони зійшли на перон — тіло хлопчика на маминих руках.

Вони стояли.

Хлопчик ставав усе важчим.

Лізель і гадки не мала, де вона. Навколо усе було білим, і, доки вони були на станції, вона могла споглядати лише вицвілий напис на вказівнику напроти. Назва міста нічого їй не говорила, але саме тут, два дні по тому, поховують її брата Вернера. Серед свідків — священик і двоє гробарів, що тремтіли від холоду.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Двоє кондукторів.

Двоє гробарів.

Коли дійшло до діла, один із них віддавав накази.

А інший робив те, що йому наказували.

Питання: а що, як інший — це більше, ніж один?

Помилки, помилки — здається, іноді це єдине, на що я спроможний.

Два дні я займався своїми справами. Я подорожував світом і переносив душі на конвеєр вічності. Я дивився, як вони безвольно котилися вдалину. Декілька разів я застерігав себе триматися подалі від місця поховання брата Лізель Мемінгер. Але знехтував своєю ж порадою.

Уже за декілька миль², поки наближався до них, я зміг розгледіти маленьку групку людей, що залякли посеред неосяжного засніженого простору. Кладовище зустріло мене, як друга, і невдовзі я стояв поряд із ними. Я схилив голову.

²

Миля — міра довжини, приблизно дорівнює 1,6 км.

Ліворуч від Лізель стояли двоє гробарів, вони терли руки і жалілися на сніг та погані умови для копання в таку погоду. «Так важко розкопати весь той лід» — і таке інше. Одному з них було не більше чотирнадцяти. Учень. Коли він трохи відійшов, десь кроків на двадцять, із кишені його куртки безневинно випала чорна книжка, а він цього навіть не помітив.

Декілька хвилин по тому мама Лізель рушила зі священником. Вона дякувала йому за поховання сина.

А от дівчинка залишилася.

Її коліна вгрузли у землю. Прийшов її час.

Досі не вірячи, вона почала копати. Він не міг померти. Він не міг померти. Він не міг...

За лічені секунди сніг вгризся в її шкіру.

На руках розтріскалася замерзла кров.

Десь там, під усім тим снігом, вона бачила своє серце, розбите на два шматки. Обидва горіли і билися під цим білим покривом. Вона зрозуміла, що мама прийшла по неї, тільки тоді, коли мамина кістлява рука опустилася на її плече. Її потягнули геть. Гарячий крик заповнив її горло.

МАЛЕНЬКА КАРТИНКА, ДЕСЬ МЕТРІВ ЗА ДВАДЦЯТЬ

Коли дівчинку нарешті відтягнули, вони з мамою стояли і переводили подих.

Щось чорне і квадратне виднілося посеред снігу.

Тільки дівчинка помітила це.

Вона схилилась, підняла ту річ і міцно вчепилася в неї пальцями.

На обкладинці був сріблястий напис.

Вони трималися за руки.

Відпустили останнє, заплакане прощання і вийшли з кладовища, озирнувшись кілька разів.

А от я залишився трохи довше.

Я махав рукою.

Але ніхто не помахав мені у відповідь.

Мама й донька покинули кладовище і попрямували до наступного мюнхенського потяга.

Обидві були худі й бліді.

В обох потріскалися губи.

Лізель помітила це у брудному, запилуженому вікні потяга, на який вони сіли якраз перед полуднем. Як згодом написала сама крадійка книжок, ця подорож продовжилася так, ніби усе вже сталося.

Коли потяг прибув на мюнхенський вокзал, люди висипали з нього, як із розірваного пакунка. Там були люди різного ґатунку, але серед цієї юрби найлегше було розпізнати бідняків. Злидарі завжди в русі, ніби зміна місця може чимось їм допомогти. Вони не розуміють, що наприкінці мандрівки їх все одно чекає та сама біда, хіба що в новій обгортці — як осоружний родич.

Думаю, мама дівчинки добре це розуміла. Її дитину не чекали в елітних сім'ях Мюнхена, але прийомних батьків їй таки знайшли, тож вони, принаймні, зможуть трохи краще годувати дівчинку і хлопчика та дадуть їм нормальну освіту.

Хлопчик.

Лізель не сумнівалася, що мама несе пам'ять про нього, що вона звалила її собі на плечі. Ось вона впустила його. Дівчинка бачить, як його п'яти, його ноги й усе тіло вдаряються об перон.

Як ця жінка може йти?

Як вона може рухатися?

Це те, чого я ніколи не знав, ніколи не міг збагнути, — на що здатні люди.

Вона підняла його і пішла далі, а дівчинка припала до неї збоку.

Відбулася зустріч із чиновниками, підняли свої вразливі голови питання про те, чому вони спізнилися і що сталося з хлопчиком. Доки її мама, із заціпенілими думками, сиділа на жорсткому стільці, Лізель забилася в куток маленького запилюженого офісу.

Тоді — безладні прощання.

Одне було плаксивим. Дівчинка зарилася обличчям у мамине зношене шерстяне пальто. Її знову відтягували.

На деякій відстані, серед околиць Мюнхена, заховалося містечко під назвою Molching, а нам із вами краще вимовляти «Молькінґ». Саме туди везли дівчинку — на вулицю, що називалася Himmel.

ПЕРЕКЛАД Himmel — Небеса

Той, хто вибрав назву для Небесної вулиці, безперечно мав здорове почуття гумору. Не скажу, що там було пекло на землі. Ні. Проте там не було й раю.

Хоч як би там було, прийомні батьки вже чекали на Лізель.

Губерманни.

Вони чекали на дівчинку і хлопчика і мали отримувати невелику допомогу на їх утримання. Ви б не хотіли бути тим, хто принесе Розі Губерманн новину про те, що хлопчик не пережив поїздки. Правду кажучи, ніхто взагалі не хотів щось їй казати. Коли вже зайшла мова про характери, то в Розі він був не з кращих, але в минулому їй вдавалося гарно виховувати прийомних дітей. Декількох вона, без сумніву, перевиховала.

Лізель їхала туди на машині.

Раніше вона ніколи не їздила на машині.

Її шлунок то підскакував, то опускався донизу, вона марно сподівалася, що вони зіб'ються з дороги чи передумують. Серед цих думок вона незмінно поверталася до мами, що залишилась на вокзалі й чекала наступного потяга. Вона тремтить. Закуталася в те нікудишне пальто. Очікуючи на той потяг, вона гризтиме нігті. Довгий і неприємний перон — шматок холодного цементу. Коли повертатиметься назад, чи виглядатиме те місце, де поховали її сина? Чи її здолає важкий сон?

Машина все їхала, а Лізель боялася останнього, смертельного повороту.

День був сірим — кольору Європи.

Машину зусібіч обступила заслона дощу.

— Майже приїхали. — Чиновниця з державного управління опіки, пані Гайнріх, обернулася до дівчинки й усміхнулася. — Dein neues Haus. Твій новий дім.

Лізель витерла круг на запітнілому вікні і визирнула.

ФОТОГРАФІЯ НЕБЕСНОЇ ВУЛИЦІ

Здавалося, що будівлі приклеєні одна до одної, а це здебільшого маленькі будинки і житлові блоки, які почуваються геть некомфортно.

Темний сніг простелився, як килим.

Бетон, голі дерева, що скидаються на вішаки, і сіре повітря.

У машині також був чоловік. Він залишився з дівчинкою, поки пані Гайнріх була у будинку. Він не промовив ні слова. Лізель вирішила, що

він тут для того, щоб вона не втекла, або заштовхає її досередини, якщо з нею виникнуть якісь проблеми. Але згодом, коли проблеми таки виникли, він просто сидів і спостерігав. Напевне, він був крайнім заходом, останнім способом.

За декілька хвилин вийшов високий чоловік. Ганс Губерманн, прийомний батько Лізель. З одного боку біля нього стояла середнього зросту пані Гайнріх. З іншого — приземкувата Роза Губерманн, що скидалася на маленьку шафу, з накинутим поверх пальтом. Було помітно, що вона ходить перевальцем. Майже симпатична, якби не обличчя з пом'ятого картону і такий роздратований вираз на ньому, ніби вона ледве може усе це стерпіти. Її чоловік крокував прямо, у його пальцях тліла цигарка. Він сам їх скручував.

Діло було так.

Лізель відмовлялась виходити з машини.

— Was ist loss mit dem Kind? — запитала Роза Губерманн. Повторила запитання знову. — Що це з дитиною? — Тоді просунула обличчя в машину і сказала: — Na, komm. Komm³.

³

Ну, виходь. Виходь. (нім.).

Сидіння попереду відсунули. Коридор холодного повітря запрошував вийти. Дівчинка не зрушила з місця.

Назовні, крізь круг, який вона витерла, Лізель бачила пальці високого чоловіка, які тримали цигарку. Попіл оступився з її кінця, декілька разів крутнувся і підлетів, а тоді розсипався по землі. П'ятнадцять хвилин її вмовляли вийти з машини. Це вдалося високому чоловікові.

Спокійно.

Далі була хвіртка, дівчинка вчепилася за неї.

З очей лилися струмки сліз, а вона трималася за хвіртку і відмовлялася заходити на подвір'я. На вулиці збиралися люди, доки Роза Губерманн їх не збештала і вони не розійшлися хто куди.

ПЕРЕКЛАД ТОГО, ЩО ПОВІДОМИЛА ЇМ РОЗА ГУБЕРМАНН
«Чого повитріщалися, недоумки?»

Врешті Лізель боязко зайшла в будинок. Ганс Губерманн тримав її за одну руку. За другу її тримала маленька валіза. У валізі, під шаром складеного одягу, заховалася маленька чорна книжка, що її, як ми можемо лише здогадуватися, уже декілька годин шукав чотирнадцятирічний гробар із невідомого міста. Уявляю, як він каже своєму начальнику: «Чесне слово, я не знаю, де вона. Я вже все обшукав. Все обшукав!» Я впевнений, що він ніколи б не запідозрив дівчинку, проте ось вона — чорна книжка зі сріблястими літерами, під куполом її одягу.

«ПОСІБНИК ГРОБАРЯ

Дванадцятикрокова інструкція з Успішного копання могил.
Видана Баварською асоціацією кладовищ»

Перша здобич крадійки книжок — початок її видатної кар’єри.

Перетворення на Saumensch⁴

⁴
Можна перекласти як «свинючка» (нім.).

Так, видатна кар’єра.

Покваплюся зазначити, проте, що між крадіжкою першої і другої книжки минуло чимало часу. Іншим, не менш важливим фактом є те, що першу книжку вона вкрала у снігу, а другу — у вогню. Також не варто забувати, що деякі книжки їй дали. Загалом у неї було чотирнадцять книжок, та вона вважала, що здебільшого її історію створили десять книжок. Із тих десяти шість вона вкрала, одна з’явилася на кухонному столі, дві написав для неї схований єврей, а ще одну приніс лагідний, зодягнений у жовте вечір.

Вирішивши написати свою історію, вона дивуватиметься, коли саме книжки і слова не просто почали мати якесь значення, а стали для неї всім. Може, тоді, коли вона вперше побачила кімнату, де були цілі стелажі з книжками? Або тоді, коли на Небесній вулиці з’явився Макс Ванденбург із пригорщею страждань і «Mein Kampf»⁵ Гітлера?

А може, це через читання в бомбосховищі? Чи через останній марш у Дахау? Чи «Струшувачку слів»? Мабуть, точної відповіді, коли і де це сталося, ми з вами так і не отримаємо. А втім, я не забігатиму наперед. Перш ніж дістатися до котрогось із цих варіантів, нам слід подивитися, як почалося життя Лізель Мемінгер на Небесній вулиці, й дізнатися про мистецтво бути Saumensch.

5

«Моя боротьба» — книжка Адольфа Гітлера, яка стала ідеологічною основою німецького націонал-соціалізму. Вперше опублікована 1925 року. Перша частина є автобіографією Гітлера, де він описав, зокрема, свої погляди на соціально-політичні проблеми Австро-Угорщини та Німеччини. Головними ворогами він бачив світове єврейство, інтернаціоналізм і комуністичний рух. Друга частина була політичною пропагандою його партії, НСРПН. Нацисти проголосили «Мою боротьбу» головною книжкою для населення Третього рейху.

Коли вона прибула, на її руках іще виднілися сліди від укусів снігу, а з пальців іще не стерлася замерзла кров. Вона вся здавалася якоюсь недогорованою. Дротяні ноги. Руки, як вішаки для пальта. Це їй далось нелегко, але коли таки далось, то вийшла якась зголодніла усмішка.

Кольором її волосся майже не відрізнялося від білявого німецького сорту, але в неї були небезпечні очі. Темно-карі. На той час у Німеччині вам не хотілося б мати карих очей. Напевне, вона успадкувала їх від тата, однак достеменно цього не знала, бо зовсім його не пам'ятала. Насправді про тата вона знала лише одне. Це був ярлик, якого вона не розуміла.

ДИВНЕ СЛОВО

Комуніст

Не один раз вона чула його в минулому.

«Комуніст».

Пансіони були напхані людьми, кімнати переповнені запитаннями. І це слово. Це дивне слово завжди було десь там, у кутку, воно визирало з темряви. Воно носило костюми, уніформи. Хоч куди б вони подалися, воно було там, щойно згадували її тата. Вона могла вловити його запах, відчутти його на смак. А от вимовити чи зрозуміти не могла. Коли дівчинка спитала маму, що воно означає, та відповіла, що це не

має значення, тож їй не слід цим перейматися. В одному з пансіонів була здоровіша жінка, яка намагалася навчити дітей писати, виводячи щось вуглиною на стіні. Лізель кортіло спитати значення того слова, але вона так цього й не зробила. Одного дня ту жінку забрали на допит. Вона більше не повернулася.

Прибувши до Молькінґа, Лізель таки усвідомлювала, що тут її порятунок, але це її зовсім не тішило. Якщо мама любить її, то чому залишила на чужому порозі? Чому? Чому?

Чому?

Той факт, що відповідь була їй відома — нехай навіть на елементарному рівні, — здавалося, не мав жодного значення. Мама постійно хворіла, а на лікування завжди бракувало грошей. Лізель про це знала. Та це зовсім не означало, що вона мусить із цим змиритися. Хоч скільки б разів їй казали, що її люблять, дівчинка не вірила, що доказ любові — це рішення залишити її. Ніщо не міняло тієї обставини, що вона була загубленою худорлявою дитиною в чужому місці, з чужими людьми. Сама-самісінька.

Губерманни жили в одному з маленьких коробкоподібних будинків на Небесній вулиці. Декілька кімнат, кухня і спільний із сусідами туалет надворі. Дах був пласким, а під будинком розташовувався неглибокий підвал для зберігання всякої всячини. Вважалося, що підвал недостатньо глибокий. У 1939 році це нікого не турбувало. А от згодом, у 1942-му і 1943-му, з цим уже виникли проблеми. Під час бомбардувань доводилося бігти вулицею до кращого укриття.

На початку дівчинку найбільше ошелешила лайка. Вона була такою рясною і запальною. Буквально через слово вона чула Saumensch, Saukerl або Arschloch. Для тих, кому ці слова незнайомі, варто їх пояснити. «Sau — це, звичайно ж, свиня. Слово Saumensch вживалося для того, щоб обізвати, вилаяти чи просто принизити жінку. Saukerl⁶ (вимовляється як «заукерль») — те саме, тільки для чоловіків. Arschloch можна перекласти як «недоумок». Проте це слово не має статевої приналежності. Воно просто є.

⁶

Можна перекласти як «свинтус» (нім.).

— Saumensch, du dreckiges!⁷ — прокричала прийомна мама того вечора, коли дівчинка відмовилася прийняти ванну. — Ти, брудна свиня! Чого не роздягаєшся?

⁷ Свинючко, ти брудна! (нім.)

Вона добре вміла лютувати. Насправді можна сказати, що обличчя Рози Губерманн незмінно прикрашала лють. Саме тому на її картонній шкірі з'являлися зморшки.

Лізель, ясна річ, купалася — у тривозі. Нізащо вона не полізе ні до якої ванни, та й лягати в ліжко вона теж не мала наміру. Вона забилася в куток схожої на комірчину умивальні, чіпляючись за відсутні ручки на стінах, щоб опертися бодай на щось. Та навколо не було нічого, крім сухої фарби, забитого подиху і потоку лайки, що виливався з Рози.

— Відчепися від неї. — У сварку втрутився Ганс Губерманн. Ніби протиснувшись крізь натовп, його лагідний голос прослизнув досередини. — Я сам.

Він наблизився до дівчинки і сів на підлогу, обпершись на стіну. Плитка була холодною і непривітною.

— Ти вмієш скручувати цигарки? — запитав він, і наступну годину, а може й більше, вони сиділи в калюжі темряви, яка все більше заповнювала кімнату, забавляючись цигарковим папером і тютюном, який Ганс Губерманн потім скурював.

За годину Лізель уже могла скручувати непогані цигарки. Але досі не скупалася.

ДЕЯКІ ВІДОМОСТІ ПРО ГАНСА ГУБЕРМАННА

Він любив курити.

Найбільше у цьому занятті йому подобалося скручувати цигарки.

За професією він був малярем і грав на акордеоні. Це його вміння стало у пригоді, особливо взимку, коли він міг заробити трохи грошей, граючи у пивних Молькінга, на кшталт «Кноллера».

Він уже обдурив мене на одній війні, згодом потрапить на іншу (якась безглузда винагорода), але йому знову якось вдасться мене уникнути.

Більшість людей заледве чи помічали Ганса Губерманна. Він був непоказним. Безперечно, маляр із нього був чудовий. Його музичні вміння — вище середнього. Проте якимось чином — упевнений, що вам доводилося зустрічати таких людей, — йому завжди вдавалося зливатися з тлом, навіть якщо він був першим у черзі. Він просто був там. Непримітний. Неважливий і не вельми цінний.

Найсумнішою в такій зовнішності була, як ви можете собі уявити, її цілковита, так би мовити, невідповідність. Безперечно, у Ганса була цінність, і Лізель Мемінгер помітила її. (Діти іноді бувають набагато мудрішими за хвалькуватих і нудних дорослих.) Вона одразу це розгледіла.

Його поведінку.

Спокій, що його оточував.

Коли він увімкнув світло в маленькій бездушній умивальні, Лізель помітила, які в її прийомного тата незвичні очі. Вони були зроблені з доброти і срібла. М'якого срібла, що плавиться. Побачивши його очі, Лізель зрозуміла, що Ганс Губерманн має неабияку цінність.

ДЕЯКІ ВІДОМОСТІ ПРО РОЗУ ГУБЕРМАНН

Вона мала п'ять футів⁸ і один дюйм⁹ зросту, а своє туге, каштанове з сивими пасмами волосся збирала у пучок.

⁸

Фут — міра довжини, приблизно 30 см.

⁹ Дюйм — міра довжини, приблизно 2,5 см.

Щоб поповнити сімейний бюджет Губерманнів, вона прала і прасувала для п'яти заможних сімей Молькінга.

Куховарила вона жахливо.

Вона мала унікальне вміння дратувати майже всіх, кого зустрічала.

Але вона на правду любила Лізель Мемінгер.

Просто якимось дивно виявляла свої почуття.

Як-от, лупцювала її дерев'яною ложкою і кидалася словами — поперемінно, з різною частотою.

Коли Лізель таки покупалася, за два тижні після свого прибуття на Небесну вулицю, Роза стиснула її в сильних, ледь не травматичних, обіймах. Майже розчавивши її, вона промовила:

— Saumensch, du dreckiges — пора купатися!

За декілька місяців більше не було пана і пані Губерманнів. Послуговуючись звичною пригоршнею слів, Роза сказала:

— Послухай-но Лізель, від сьогодні ти називатимеш мене «мама». — Вона на хвилинку замислилась. — Як ти називала свою справжню маму?

Лізель швиденько відповіла:

— Auch Mama — також мама.

— Ну, тоді я твоя друга мама. — Вона подивилася на чоловіка. — А той, отам. — Здавалося, вона збрала слова у жменю, зім'яла їх і шпурнула через стіл. — Той Saukerl, той брудний свинтус, — називатимеш його тато, verstehst? Зрозуміла?

— Так, — одразу погодилась Лізель. У цьому домі цінувалися швидкі відповіді.

— Так, мамо, — виправила її Роза. — Saumensch. Називай мене мамою, коли звертаєшся до мене.

Тієї миті Ганс Губерманн саме закінчив скручувати цигарку, облизав папір і склеїв його. Подивився на Лізель і підморгнув їй. Вона залюбки називатиме його татом.

Жінка з прасковим кулаком

Кілька перших місяців були, звичайно ж, найважчими.

Лізель щоночі снилися кошмари.

Обличчя брата.

Що втупилося у підлогу.

Прокидаючись, вона борсалася в ліжку, кричала і тонула у вирі простирадл. Навпроти, з іншого боку кімнати, братове ліжко пливло, наче човен, у темряві. Лізель повільно приходила до тями, а ліжко, здавалося, осідало на підлогу. Це видіння її не вельми заспокоювало, тож минало ще трохи часу, перш ніж дівчинка припиняла кричати.

Чи не єдиним плюсом кошмарів було те, що до її кімнати приходив Ганс Губерманн, новий тато, щоб заспокоїти її, щоб подарувати свою любов.

Він приходив щоночі і сидів біля неї. Декілька разів на початку він просто був там — стороння людина, що проганяла її самотність. За декілька ночей він уже шепотів: «Тихенько, я тут, усе добре». За три тижні він обійняв її. Між ними зростала довіра, головним чином через грубу силу його лагідності, його присутності. Від самого початку дівчинка знала, що Ганс Губерманн прийде посеред крику і не покине її.

ВИЗНАЧЕННЯ, ЯКОГО НЕ ЗНАЙДЕТЕ У СЛОВНИКУ

Непокидання — вияв довіри і любові, який часто розпізнають діти.

Ганс Губерманн, із заспаними очима, сидів на ліжку, а Лізель плакала в його рукав і вдихала його запах. Кожного разу після другої години ночі вона знову засинала, огорнута цим запахом. Це була суміш викурених цигарок, старої фарби і людської шкіри. Спочатку вона втягувала цей запах, потім дихала ним, доки не тонула в ньому. Щоранку Ганс сидів у кріслі за декілька футів від неї, з опущеною головою, зігнутий ледь не навпіл. Він ніколи не лягав на сусіднє ліжко. Лізель злазила з ліжка й обережно цілувала його в щоку, а він прокидався й усміхався їй.

Іноді тато казав їй залізти на ліжко і почекати хвилинку, а тоді повертався з акордеоном і грав для неї. Лізель сиділа, щось наспівувала, від задоволення стиснувши холодні пальці на ногах. Ніколи раніше для неї не грали. Вона по-дурному сама до себе усміхалася, і спостерігала, як на татовому обличчі вимальовуються лінії, і вдивлялася в розплавлений метал його очей — доки з кухні не долинали прокльони.

— ДОСИТЬ БРИНЬКАТИ, SAUKERL!

Тато ще трохи грав.

А тоді підморгував їй, і вона незграбно підморгувала йому.

Декілька разів, просто щоб іще більше розізлити маму, він приносив акордеон на кухню і грав під час сніданку.

Татовий хліб із джемом лежав напівз'їдений на тарілці, вигнутий у формі укусів, а музика вдивлялася в обличчя Лізель. Знаю, це звучить дивно, та саме такі були в неї відчуття. Татова права рука мандрувала клавішами зубного кольору. Ліва рука натискала кнопки. (Найбільше Лізель подобалося дивитися, як він торкався сріблястої блискучої кнопки — до мажор). Подряпані, та досі лискучі чорні боки акордеона рухалися туди-сюди, коли татові руки стискали запилюжені міхи, примушуючи їх втягувати повітря, а потім виштовхувати його назад. У такі ранки на кухні тато оживляв свого акордеона. Мені здається, що це не так уже й безглуздо, якщо добре подумати.

Як визначити, чи хтось живий?

Перевірити, чи дихає. Звук акордеона, зрештою, був ознакою безпеки. Денне світло. Вдень не міг приснитися брат. Вона сумувала за ним і частенько ледь чутно плакала у крихітній умивальні, проте раділа, що не спить. У першу ніч перебування в домі Губерманнів Лізель заховала останню річ, яка пов'язувала її з братом, — «Посібник гробаря» — під матрацом і час від часу витягала книжку, щоб потримати в руках. Вона розглядала напис на обкладинці, торкалася пальцями букв усередині, але й гадки не мала, що там написано. Насправді їй було байдуже, про що ця книжка. Важливішим було те, що вона означала.

ЗНАЧЕННЯ КНИЖКИ

1. Останній раз, коли вона бачила братика.
2. Останній раз, коли вона бачила маму.

Іноді вона шепотіла «мама» — і згадувала мамине обличчя сотню разів на день. Та ці страждання здавалися дріб'язковими порівняно з нічними жахіттями. Там, на неосяжних просторах снів, вона почувалася як ніколи самотньою.

Впевнений, ви вже помітили, що в домі не було інших дітей.

Губерманни мали двох рідних дітей, але вони були дорослі і жили окремо. Ганс-молодший працював у центрі Мюнхена, а Труді підробляла покоївкою й нянею. Незабаром обох поглине війна. Вона виготовлятиме патрони, він ними стрілятиме.

Школа, як ви можете здогадатися, була жахливим провалом.

Хоча вона і була державною, там відчувався сильний католицький вплив, а Лізель була лютеранкою. Не найкращий початок, еге ж? А тоді виявилось, що вона не вміє читати й писати.

Яка ганьба — Лізель перевели до найменших дітей, які тільки починали вчити абетку. Нехай вона й була худорлявою і блідою, серед тієї малечі почувалася просто гігантською і частенько хотіла побліднути настільки, щоб зовсім розчинитися в повітрі.

Та й удома не було кому її вчити.

— Ти навіть не питай його, — зауважила мама. — Той Saukerl. — Тато виглядав у вікно — така у нього була звичка. — Він кинув школу в четвертому класі.

Не обертаючись, тато м'яко, але ущипливо відповів:

— Ну, її можеш теж не питати. — Він струсив дрібку попелу через вікно. — Вона кинула школу в третьому.

У домі не було книжок (крім однієї, захованої під матрацом), і Лізель могла хіба повторювати абетку собі під ніс, доки їй не веліли замовкнути вельми недвозначними фразами. Саме лише бурмотіння... А вже згодом, після жахливого випадку з обпісяним ліжком, почалися уроки читання. Неофіційно їх прозвали опівнічними уроками, хоча зазвичай вони починалися близько другої години ночі. Та про це потім. У середині лютого, коли їй виповнилося десять, Лізель отримала в подарунок стару ляльку з жовтим волоссям і без однієї ноги.

— Це найкраще, що в нас є, — вибачився тато.

— Що ти таке верзеш? Та їй пощастило мати хоча б це, — дорікнула мама.

Ганс розглядав наявну в ляльки ногу, а Лізель приміряла нову форму. Десять років означало «Гітлер'югенд». А «Гітлер'югенд» — це маленька коричнева форма. Оскільки Лізель була дівчинкою, то належала до того, що називалося БДМ.

ПОЯСНЕННЯ АБРЕВІАТУРИ

Bund Deutscher Mädchen — Союз німецьких дівчат.

Найперше, на що там звертали увагу, — це правильне виконання привітання «heil Hitler»¹⁰. Тоді їх вчили марширувати строем, робити

перев'язку і зашивати одяг. Вони також ходили в походи і займалися іншими, схожими заняттями. На середу і суботу завжди призначалися збори, які тривали з третьої до п'ятої.

[10](#)

«Слава Гітлеру» або «Хай живе Гітлер» (нім.).

Щосереді і щосуботи тато відводив туди Лізель, а за дві години забирав. Вони майже ніколи про це не говорили. Вони просто трималися за руки і прислухалися до власних кроків, а тато ще й викурював одну або дві цигарки.

Єдине тривожило Лізель — тато завжди кудись ішов. Дуже часто ввечері він заходив до вітальні (яка також правила Губерманнам за спальню), витягав зі старого серванту акордеона і протискувався кухнею в напрямку вхідних дверей.

Він ішов Небесною вулицею, а мама відчиняла вікно і викрикувала:

— Не засиджуйся допізна!

— Може, крикнеш іще голосніше? — обертався і вигукував тато у відповідь.

— Saukerl! Поцілуй мене в дупу! Буду кричати так голосно, як захочу!

Відлуння її лайки несло за ним вулицею. Тато ніколи не оглядався, ну, принаймні доти, доки не був упевнений, що його дружина вже не визирає з вікна. Такими вечорами, із акордеоном у руках, у кінці вулиці, якраз на розі перед крамницею пані Діллер, він озирався і бачив постать, що замінила Розу у вікні. На мить його довга, примарна рука підіймалася, а тоді він розвертався і помаленьку йшов далі. Коли Лізель бачила його знову, була вже друга година ночі, і тато лагідно висмикував її з обіймів нічного кошмару.

Вечорами в маленькій кухні завжди було гамірно. Роза Губерманн без угаву говорила, а бесіда в її розумінні — це schimpfen¹¹. Вона постійно сперечалася і нарікала. Насправді сперечатися не було з ким, а тому мама користалася кожною нагодою. На кухні вона могла сперечатися з усім світом, і майже щовечора вона так і робила. Після вечері, коли тато йшов, Лізель і Роза зазвичай залишалися на кухні, і мама бралася прасувати.

[11](#)

Лаятися (нім.).

Декілька разів на тиждень, коли Лізель поверталася зі школи, вони з мамою простували вулицями Молькінга — забирали і розносили випраний та випрасуваний одяг найзаможнішим мешканцям міста. На вулицю Кнаупта, на Верескову вулицю. На декілька інших вулиць. Мама віддавала і забирала одяг із удаваною посмішкою, та щойно зачинялися двері і вона трохи відходила від будинку, то починала бештати усіх цих багатіїв разом із усіма їхніми грошима і лінощами.

— Ну такі вже g'schtinkerdt¹², що не можуть самі собі попрайти, — завжди повторювала мама, незважаючи на те що залежала від цих людей. — Отой, — ганила вона пана Фогеля з Верескової вулиці, — всі гроші дісталися йому від батька. А він тринькає їх на жінок і пиятику. І на прання з прасуванням, звісно.

[12](#) Ледацюга (нім.).

Це було щось на кшталт в'їдливої переклички.

Пан Фогель, пан і пані Пфаффельгюрвери, Хелена Шмідт, сім'я Вайнгартнерів. Усі вони були у чомусь винні.

Окрім пияцтва і тринькання грошей на розпусту Ернст Фогель, за словами Рози, постійно шкрябав свою обліплену вошами голову, облизував пальці і лише тоді давав їй гроші.

— Їх треба прати, перш ніж приносити додому, — підсумувала вона.

Пфаффельгюрвери ретельно перевіряли її роботу.

— «Будь ласка, щоб на цих сорочках не було жодної складки, — передражнювала Роза. — І жодної зморщечки на цьому костюмі». І вони стоять там, оглядають, простісінько переді мною. Простісінько в мене під носом. Gsindel!¹³ Погань!

[13](#)

Наволоч (нім.).

Вайнгартнери, очевидно, були людьми геть недалекоими, та ще й із линючою кішкою, що її Роза теж величала Saumensch.

— Ти знаєш, скільки часу мені треба, щоб здихатися тієї шерсті? Вона усюди!

Хелена Шмідт була заможною вдовою.

— Та стара шкапа — сидить там і нидіє. За все життя вона ні дня не працювала.

Проте найбільше презирства Роза приберегла для будинку під номером вісім по вулиці Гранде. Цей великий особняк стояв на пагорбі у верхній частині Молькінга.

— Оце, — вказала вона, коли вперше привела туди Лізель, — будинок мера. Того пройдисвіта. Його дружина цілими днями не виходить з дому, до того ж вона така скупа, що навіть вогню не розведе, — у них там холод собачий. Вона схиблена. — Роза повторила, наголошуючи на кожному слові: — Геть схиблена. На всю голову.

Біля хвіртки вона махнула дівчинці рукою:

— Ти йди.

Лізель страшенно перелякалася. Величезні коричневі двері з мідним молотком нависали над східцями.

— Що?

— Ти мені не щокай, Saumensch. Рухайся!

Лізель пішла. Вона минула стежку, піднялася східцями на ганок, трохи повагалася, а тоді постукала.

Двері відчинив купальний халат.

А в ньому — жінка з переляканими очима, волоссям, що скидалося на пух, у позі загнаного звіра. Вона помітила маму біля хвіртки і віддала дівчинці мішок із білизною.

— Дякую, — промовила Лізель, але відповіді не отримала. Лише двері. Вони зачинилися.

— Бачиш? — сказала Роза, коли дівчинка підійшла до хвіртки. — Отаке мені доводиться терпіти. Всіх тих багатих паршивців, тих ледачих свиней...

Уже йдучи з мішком у руках, Лізель озирнулася. Мідний молоток на дверях не зводив з неї погляду.

Закінчивши бештати людей, на яких вона працювала, Роза Губерманн, за своєю звичкою, переходила до іншої улюбленої теми для презирства. Свого чоловіка. Вона дивилася на мішок з одягом і похилі будинки і говорила, говорила, говорила.

— Якби з твого тата була хоч якась користь, — казала вона дівчинці щоразу, коли вони проходили через Молькінг, — то мені не довелося б цим займатися. — І вона глузливо фиркала. — Маляр! І нащо мені здався той *Arschloch*? І чого я вийшла за нього? Вони мені так і казали — мої батьки себто. — Їхні кроки хрускотіли на стежці. — І що я тепер — плентаюся вулицями і гну спину на кухні, бо той *Saukerl* ніколи не має роботи? Справжньої роботи. Тільки того жалюгідного акордеона і щовечора ті брудні гадючники.

— Так, мамо.

— І це все, що ти можеш сказати? — Мамині очі були схожі на блідо-блакитні латки, приклеєні до обличчя.

Вони йшли далі.

Лізель несла мішок.

Удома всю білизну прали у титані¹⁴ біля плити, розвішували біля каміна у вітальні, а тоді прасували на кухні. Вся робота кипіла на кухні.

¹⁴

Титан — великий кип'ятильник.

— Ти це чула? — запитувала мама майже щовечора. У руці вона тримала праску, нагріту на плиті. Світло в усьому будинку було тьмяним, і Лізель сиділа за кухонним столом, вдивляючись у щілини між язиками полум'я.

— Що? — відповідала дівчинка. — Що таке?

— Це була Гольцапфель! — Роза уже зірвалася зі стільця. — Та *Saumensch* щойно знову плюнула на наші двері.

Для пані Гольцапфель, однієї з сусідок, плювання на двері Губерманнів щоразу, коли вона проходила повз, було традицією. Вхідні двері були за якийсь метр від хвіртки, тож можна стверджувати, що вона була досить вправною і влучною.

Плювання на двері було наслідком того, що вони з Розою Губерманн ось уже понад десять років перебували у якомусь словесному конфлікті. Ніхто не знав, як той конфлікт виник. Та вони й самі, ймовірно, цього вже не пам'ятали.

Пані Гольцапфель була жінкою дротяною й, очевидно, досить недоброзичливою. Вона не була заміжною, проте мала двох синів, на декілька років старших за сина Губерманнів. Обоє були в армії, й обоє, в епізодичних ролях, іще з'являться на цих сторінках, я вам обіцяю.

А щодо плювання мушу зазначити, що пані Гольцапфель виконувала свій обов'язок дуже ретельно. Жодного разу, коли проходила повз, вона не забувала [сруск¹⁵](#) на двері будинку під номером тридцять три і крикнути Schweine!¹⁶. Про німців я дізнався одну цікаву річ.

[15](#)

Плюнути (нім.).

[16](#) Свиня (нім.).

Скидається на те, що вони дуже люблять свиней.

НЕВЕЛИЧКЕ ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДЬ НА НЬОГО

Кому, на вашу думку, доводилося щовечора витирати слину з дверей?

Так — ви вгадали.

Коли жінка із прасковим кулаком каже вам іти надвір і витирати слину з дверей, ви так і робите. Особливо тоді, коли праска парує.

Насправді це було частиною щоденних обов'язків.

Щовечора Лізель виходила на ганок, витирала двері і дивилася на небо. Зазвичай воно нагадувало їй калабаню — холодну і густу, слизьку і сіру, — та іноді декілька зірок знаходили сміливість висунутися і затриматися на поверхні, нехай навіть на кілька хвилин. Такими вечорами дівчинка залишалася надворі трохи довше і чекала.

— Привіт, зірочки!

Очікування.

На голос із кухні.

Чи доки зірки не скотяться донизу, у хвилі німецького неба.

Поцілунок(Дитячий спосіб приймати рішення)

Як і більшість маленьких містечок, Молькінг населяло багато диваків. Жменька таких жила на Небесній вулиці. Пані Гольцапфель була лише однією з них.

Серед інших були:

- Руді Штайнер — хлопчик, що жив по сусідству і був схиблений на темношкірому американському легкоатлеті Джессі Овенсі¹⁷.

¹⁷

Джессі Овенс — темношкірий легкоатлет, що виграв чотири золоті медалі (біг на сто і двісті метрів, стрибки в довжину, естафета 4 x 100 метрів) і побив два світові рекорди на Олімпіаді 1936 року в Берліні. Таким чином він показав абсурдність теорії Гітлера про переваги арійської раси над усіма іншими расами світу.

- Пані Діллер — непохитна арійка, власниця крамниці на розі.
- Томмі Мюллер — хлопчик із хронічною інфекцією вуха, що призвела до декількох операцій, рожевого струмка шкіри, що пробігав через його обличчя, і звички смикатися.
- Чоловік, здебільшого знаний як Пфіффікус, — порівняно з його-лайкою Роза Губерманн здавалася святою, та ще й вельми красномовною.

Загалом вулицю населяли переважно бідні люди, незважаючи на значний ріст економіки Німеччини за часів Гітлера. Бідні райони міста нікуди не зникли.

Як я вже казав, будинок по сусідству від Губерманнів орендувала сім'я Штайнерів. У них було шестеро дітей. Один із них, сумнозвісний Руді, незабаром стане найкращим другом Лізель, а пізніше і співучасником, а інколи й підбурювачем її злочинів. Вони познайомилися на вулиці.

За декілька днів після першого прийому ванни мама дозволила Лізель вийти надвір і погратися з сусідськими дітьми. На Небесній вулиці друзів знаходили надворі, хоч би якою була погода. Діти рідко ходили

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ